

Л.О. Стасюк

Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна

ЕКУМЕНІЧНІ ВИЯВИ КАЛЬВІНІСТСЬКИХ ВІДГАЛУЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Окреслено роль протестантських конфесій, що дотримуються кальвіністського богослов'я, у процесах становлення та розвитку екуменізму як релігійного феномену в контексті інституційного християнства. З'ясовано, що сучасні екуменічні вияви реформатських і пресвітеріанських церков базуються на кальвіністській еклезіології та є логічним продовженням їх попередніх потенцій у напрямку християнської єдності.

Історичний досвід України засвідчує потребу й важливість врахування релігійного чинника для адекватної оцінки сучасного стану та прогнозування перспектив національного соціокультурного розвитку. Одним із явищ релігійного буття ХХ – ХХІ ст. є екуменізм, всебічне філософсько-релігієзнавче дослідження якого обумовлене зростанням ролі Церкви в суспільстві, існуванням широкого простору для діалогу й співпраці між державою та релігійними організаціями, інтенсифікацією міжрелігійних, міжконфесійних відносин.

Для України Новітнього періоду характерна тенденція до відродження традиційних і становлення нових релігійних конфесій і течій, яким властиве неоднозначне ставлення до екуменізму. Осягнення екуменічних виявів кожної церкви чи конфесії у вузькому сенсі уможлиблює реалізацію практичних запитів у напрямку стабілізації та толеризації релігійно-церковного життя в сьогоденних умовах глобалізації і конфесійної поліфонії, у широкому – сприяє глибинному пізнанню витоків і реалій духовної парадигми українства. У цьому контексті актуалізується проблема переосмислення особливостей екуменічних взаємодій кальвінізму, прибічники якого в процесі асиміляції свого віровчення на українські землі декларують неодноразові спроби зближення й інтеграції з певними християнськими церквами.

Аналіз наявних наукових розвідок показує, що феномен екуменізму розглядають із філософської, релігієзнавчої, історичної, соціологічної, богословської позицій. Радянські, українські та зарубіжні вчені значну увагу приділяють загальним проблемам екуменізму, зокрема питання місця та ролі протестантизму в екуменічному русі студіюють В. Гараджи, Н. Жалюк, А. Чанишев та ін. Фактологічний матеріал з проблем екуменічних проявів кальвіністів в Україні ХVІ ст. і Української євангельсько-реформованої церкви ХХ ст. надають П. Кралюк, В. Любашенко, Р. Соловій.

На тлі численних теоретичних напрацювань у сучасному українському релігієзнавстві не виокремленою і недостатньо опрацьованою залишається проблематика участі вітчизняних адептів кальвінізму в екуменічному русі. Це обумовлює необхідність філософської рефлексії питання виявлення екуменічних інтенцій кальвіністських відгалужень в Україні, їх значення і внесок у процесі об'єднання християнських церков.

У науковій і богословській літературі існують численні спроби адекватної дефініції екуменізму. Аналізуючи феномен екуменізму, слід враховувати змістовну неоднозначність під час оперування цим терміном, котру вдало, на нашу думку, виокремлює О. Кисельов. По-перше, ототожнення понять «екуменізм» і «екуменічний рух», з яких слідує розуміння екуменізму як руху за зближення і єдність християн; по-друге, як напрям богословської думки, відповідно до якого вивчається проблема християнської єдності; по-третє, у сенсі «широкого екуменізму» як «руху за діалог та зближення християн та послідов-

ників інших релігій» [1, с. 8]. Наше дослідження, метою якого є експлікація екуменічних здійснень протестантських конфесій кальвіністського напрямку в проекції національного духовно-культурного розвитку, проводиться в світлі першого тлумачення і використання терміна «екуменізм».

У сучасних доробках неузгодженим залишається питання витоків екуменізму і не з'ясованим питання причетності послідовників кальвінізму до становлення екуменізму як складного, багатозначного релігійного явища. Для виконання цього завдання насамперед слід узагальнити і структурувати теоретичні моделі витоків екуменічного руху.

Найпоширенішим у науці є твердження, що корені екуменізму сягають ХХ ст. В. Шевченко (у довідниковому релігієзнавчому виданні), П. Яроцький та ін. пов'язують зародження екуменічного руху з Единбурзькою всесвітньою місіонерською конференцією 1910 р. А. Колодний підкреслює, що «глобалізація всіх сфер суспільного життя, яка розпочалася в ХХ столітті, зумовила появу екуменічних тенденцій в різних християнських конфесіях» [2, с. 302].

Важко не погодитися з думкою провідних релігієзнавців про виникнення екуменізму в ХХ ст., адже якщо врахувати етимологічне навантаження терміна «екуменізм» (з грец. і лат. – вселенський, населена земля, Всесвіт, заселений світ), то мова має йти про явище міжнародного масштабу. Саме ХХ ст. характеризує усвідомлення глобальних проблем, в т.ч. глобалізації релігійного життя, що підштовхнуло до активізації екуменічних проявів у християнстві. На початку (20-і рр.) ХХ ст. термін «екуменічний» вербально вкорінюється в країнах західноєвропейського простору насамперед як позначення руху за зближення і об'єднання християн. На Всесвітній місіонерській конференції в Единбурзі відбулася легітимізація екуменічного руху. На конференції постає питання про необхідність євангелізації у багатьох країнах світу, проголошується теза, що об'єднання церков закріпить і підсилить довіру до Євангелії, у якій сказано «щоб були всі одно: як Ти, Отче, в Мені, а Я – у Тобі, щоб одно були в Нас і вони [люди – Л.С.], – щоб увірував світ, що Мене Ти послав» (Ів. 17, 21), «А ту славу, що дав Ти мені, Я їм передав, щоб єдине були, як єдине і Ми» (Ів. 17, 22).

Динаміка екуменічного руху, теоретичне обґрунтування та практичне втілення доцільності і важливості екуменізму для врегулювання міжконфесійних відносин і для реалізації життєвих проєктів людини пов'язані з функціонуванням Всесвітньої ради церков (ВРЦ). Створення ВРЦ викликане потребою мати єдиного координатора для об'єднання і перспективізації зусиль представництва екуменічних рухів (Міжнародної місіонерської ради у 1921 р., пастирського руху практичного християнства «Life and Work» у 1925 р. у Стокгольмі і доктринального руху «Віра і церковний устрій» у 1925 р. у Лозанні). Реформатська церква поділяла екуменічні ініціативи й приймала активну участь в організації ВРЦ, що засвідчує діяльність пастора Реформатської церкви Лейдена в Голландії Віссерта Гуфта. У 1938 р. він став секретарем тимчасового комітету з підготовки ВРЦ і першим секретарем створеної у 1948 р. Всесвітньої ради церков [3, с. 268-269].

Отже, вищезапропонований аргументація щодо географії поширення, глибини усвідомлення потреби в єднанні всіх християн, інтенсивності теоретичних і практичних звершень Всесвітньої ради церков як централізованого органу екуменічного руху, закріплення та використання терміна «екуменізм» в інтерпретації «екуменічний рух» дає підстави для визначення ХХ ст. періодом **становлення екуменізму як світового значення руху** за об'єднання християн. Стосовно кальвіністських відгалужень можна констатувати факт активного долучення речників Реформатської церкви в Голландії до процесів зародження, а також розвитку, що підтверджують численні діалоги світового масштабу реформатів із римо-католиками (1969 р.), баптистами (1974 р.), англіканами (1984 р.), методистами (1987 р.) екуменічного руху Новітньої доби.

Варто наголосити на існуванні у філософсько-релігієзнавчих роботах апелювання до інших витоків століть екуменізму. Зокрема, О. Кисельов ґрунтовно доводить, що «витоки екуменізму сягають інтеграційних процесів ХІХ ст. у межах інституційного християнства» [1, с. 4]. Такої теорії дотримуються й інші дослідники. Наприклад, Г. Бедуел інформує про виникнення у ХІХ ст. перших молодіжних міжконфесійних організацій і вказує, що в місіонерському та студентському середовищі, у якому консолідована співпраця охоплювала всі сфери людського буття, виникла ідея екуменічного руху.

Визначаючи Оксфордський рух «важливим витком екуменічного руху», О. Кисельов справедливо зазначає, що його учасники **розглядали питання об'єднання** з католицькою та православними церквами [1, с. 9]. Проте чи дає підстави зазначений аргумент, у якому не йдеться про зародження ідеї чи пропозиції щодо створення загальнохристиянського руху за єдність і зближення, вважати Оксфордський рух єдиним чи першим витком? Для відповіді на це запитання слід нагадати, що релігійно-громадський рух тракторіан не мав всесвітнього статусу, оскільки завжди перебував у межах англіканської церкви. Його представництво основною метою визначало відродження й посилення сакралізації церкви через прищеплення їй католицької богословської традиції, зокрема обрядової практики, а не апелювання до екуменічної проблематики. Підґрунтям екуменічних зрушень діячів руху стало їхнє переконання в тому, що церква не зовсім розділена, а лише її видима частина, тому необхідно відновити призупинені взаємовідносини і взаємовизнання Англіканської, Римо-католицької та Православної церков як розділених гілок єдиної Вселенської церкви.

На тлі актуальної та відкритої для Англіканської церкви протягом ХІХ ст. проблеми співіснування багатьох внутрішніх течій і рухів, серед яких виокремлюють близьку до кальвінізму течію «Низька Церква», англікани усвідомлюють і реалізують потребу консолідації з іншими гілками християнства.

Резюмуючи тезу звернення до ХІХ ст. як витoku екуменізму, зазначимо дієвість цієї теоретичної конструкції з позиції виникнення у цю добу **ідеї екуменічного руху**. Враховуючи ініціативність екуменічних втілень і реальні кроки до зближення з католиками і пізніше православними представниками Оксфордського руху, підтримуємо тезу про його важливість для розвитку екуменізму. Використовуючи як основний аргумент для визначення Оксфордського руху витком екуменізму розгляд питання про об'єднання й акцентуючи увагу на питанні щодо об'єднання англікан із двома гілками християнства, О. Кисельов апелює до не менш вагомої складової визначення екуменізму як процесу зближення і об'єднання християн, що уможливорює пошуки **витоків екуменізму як явища** шляхом здійснення аналізу аналогічних екуменічних проявів через залучення та переосмислення історичного матеріалу, філософської, релігієзнавчої і богословської спадщини.

Своєрідним вкрапленням у розгортання екуменічних процесів стали персональні й конфесійні ініціативи щодо об'єднання християн. Насамперед з'ясуємо, які прояви можна вважати екуменічними ініціативами. Для відповіді на це запитання розіб'ємо це словосполучення на складові. По-перше, екуменічні характеризуються спрямованістю на пошуки спільних позицій у різних віроповчальних системах з метою зближення або перспектив об'єднання. По-друге, ініціативам не притаманна масовість, широкомасштабність і очікувана результативність. Одним із прикладів багатоспробних ініціатив лютеран другої половини ХVІ ст. можна означити безперспективне листування їхніх богословів з Ієремієм ІІ, для чого вони в контексті біблійного нарративу акцентували увагу на віроповчальних спільностях, фундаментованих на чистоті віри [4, с. 27]. Ідея певної догматичної подібності між реформаторами і православними обумовлена наявністю двох позицій, за якими виявлялась духовна дотичність цих гілок християнства. Це пріоритетність сакралізованого, незмінного, кодифікованого за формою і змістом Святого Письма як частини християнської нарративної традиції і несприйняття католицизму.

Не ставлячи за мету перерахування всіх ініціатив, звернемося до тих, які виразно інспірують екуменічні прояви. До них варто віднести неодноразові практичні намагання зближення гуситів і православних у формі інтегрування у церковно-політичний союз у перш. пол. IX ст., на рівні переговорних взаємодій з метою пошуків доктринальних паралелей «чеського символу віри» із засадами православного віровчення у сер. XV ст. Гусит Ієронім Празький, перебуваючи у 1405 р. у Великому князівстві Литовському, відвідав православні храми і, за припущенням О. Левицького і І. Соколова, полемізував з князем Вітовтом з приводу «творення єдиної християнської церкви» [5, с. 187].

Особливо слід відзначити персональні ініціативи, які вирізняють П. Кралюк і В. Любашенко, називаючи їх екуменічними планами, контактами. До них належать діяльність князя Жигмонта Корибутовича у 20 – 30 рр. XV ст., що слугувала закладанням фундаменту для об'єднання гуситів і православних. Зусилля суперінтенданта «чеських братів» Теофіла Туровського і православних на землях Речі Посполитої, виступаючи на з'їзді в Торуні 1595 р., у Вілені 1599 р. Його пропозиції стосувалися уможливлення спільного діалогу, практичних богослужінь і взаємодій у освітній сфері. У результаті цих потужних ініціатив «існувала... цілком реальна перспектива союзу чеських реформаторів і православних українців... „чеські брати” могли виступити з'єднувальною ланкою між православними Східної Європи і класичними реформаторами (передусім кальвіністами)» [6, с. 19].

Наміри співпраці між лютеранами і православними ініціював Ф. Меланхтон, який у листах до патріарха Йосипа позитивно оцінив ортодоксальність православ'я та провів паралелі між деякими догматичними засадами двох церков. На спільність між православ'ям і лютеранством вказує С. Оріховський, який у роботі «Хрещення у русинів» 1544 р. закликав до мирного співіснування всіх християн, зокрема католиків і частково тотожного за віросповіданням до протестантизму православ'я. Організаційні ініціативи кальвініста І. Зінцендорфа пов'язані з бажанням православних ґрунтовніше ознайомитися з особливостями протестантського віровчення.

За умов глобальних проблем екуменізм означається неоднозначними та суперечливими тенденціями, які обумовлені соціокультурними, релігійними, економічними та іншими чинниками. Протестантська еклезіологія забезпечує підґрунтя для поширення й вкорінення екуменізму як феномену сучасного християнства світового і вітчизняного масштабу. Відтак функціонування в нашій країні Ради Євангельських Церков України (РЕЦУ), яка передбачає координацію та узгодження взаємодій на різних рівнях, а також співпрацю у релігійній і позарелігійній (суспільній) сферах з метою розповсюдження християнських євангельських цінностей і моралі. РЕЦУ відкрита для тих протестантських конфесій, які «визнають пріоритетність євангелізації над політичною діяльністю, захоплення котрою може негативно вплинути на перспективи протестантизму в Україні. Учасники Ради констатують, що Церква повинна адекватно реагувати на події суспільного життя й за можливістю, яка не суперечить конфесійній догматиці й ідеології, брати участь у соціальних і політичних проектах» [7, с. 80].

Протестантські конфесії кальвіністського напрямку консоліднуються в Союз Євангельських Реформатських Церков України, у склад якого входять реформатські та пресвітеріанські церкви. Вони виробляють спільні позиції щодо виявлення та закріплення позицій у питаннях міжцерковної єдності, державно-церковних взаємин тощо.

Отже, аналізуючи проблему витоків екуменізму, констатуємо, що екуменізм в історії розвитку людства постає як непросте, багатоаспектне явище, яке виявляється на таких рівнях: по-перше, становлення як руху світового масштабу (XX ст.); по-друге, виникнення ідеї екуменічного руху (XIX ст.); по-третє, впровадження ініціатив щодо міжхристиянського об'єднання (XVI ст.); по-четверте, планування можливостей міжконфесійного

згуртування та здійснення особистісних акцидентних контактів (XI – XV ст.). Представники кальвіністських відгалужень не тільки визначаються на всіх рівнях екуменічних здійснень, але й характеризуються активними та значними екуменічними потенціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кисельов О. Феномен екуменізму в сучасному християнстві: філософсько-релігієзнавчий аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук / О. Кисельов – К., 2007. – 20 с.
2. Колодний А. Християнство за умов глобалізації / А. Колодний // Людина і культура в умовах глобалізації : зб. наук. ст. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2003. – С. 302-311.
3. Бедуел Г. Історія Церкви / Бедуел Г. – Львів : Свічадо, 2000. – 296 с.
4. Любашенко В. Кирило Лукарис і протестантизм / Любашенко В. – 2001. – 89 с.
5. Ульяновський В. Історія церкви та релігійної думки в Україні : у 3-х кн. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 2. Середина XV – кінець XVI століття. – 256 с.
6. Кралюк П. Ранній протестантизм в Україні / П. Кралюк // Історія релігії в Україні : у 10-и т. ; [редк. : А. Колодний та ін.]. – К. : Світ Знань. 2002. – Т. 5 : Протестантизм в Україні. – 424 с.
7. Стасюк Л. Стан і сучасні проблеми екуменізму в контексті протестантської еклезиології // Materialy IV Mezinarodni konference «Vedecke myslene inflacniho stoleti – 2008». – Dil 5. Filosofie: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o – 88. – S. 79-80.

Л.А. Стасюк

Экуменические проявления кальвинистских ответвлений в Украине

Показана роль протестантских конфессий, которые придерживаются кальвинистского богословья, в становлении и развитии экуменизма как религиозного феномена в контексте институционального христианства. Определено, что современные экуменические проявления реформатских и пресвитерианских церквей базируются на кальвинистской еклезиологии и являются логическим продолжением их предыдущих потенций в направлении христианского единства.

L.O. Stasyuk

Ecumenism Displays of Calvin Religion in Ukraine

The role of protestant confessions which adhere to Calvinism divinity in becoming and development of Ecumenism as religion phenomenon in the context of institutional Christianity. It is found out, that the modern Ecumenism displays of Reformed and Presbyterian Churches are based on Calvinism and are logical continuation their previous possibilities in direction of Christian unity.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2009.